

Νίκος Μ. Γεωργιάδης,
Σκανδιναβική αστυνομική
λογοτεχνία. Όψεις της
κοινωνίας και της πολιτικής,
Ηρόδοτος, Αθήνα 2018,
368 σελ.

Φίλιππος Φιλίππου, Ιστορία
της ελληνικής αστυνομικής
λογοτεχνίας. Ο Γιάννης Μαρής
και οι άλλοι, Πατάκη, Αθήνα
2018, 437 σελ.

Όταν ο Μανκέλ συνάντησε τον Μαρή

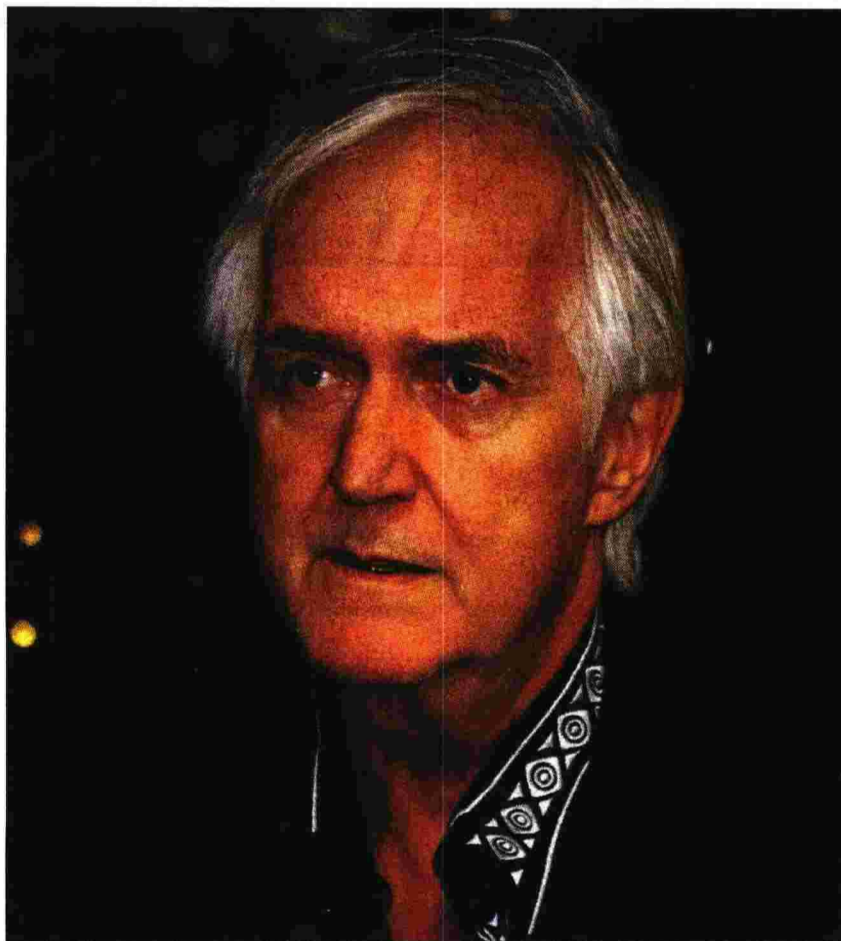
Από τον ΚΩΣΤΑ Θ. ΚΑΛΦΟΠΟΥΛΟ

Υπάρχουν αρκετές «ιστορίες της ελληνικής λογοτεχνίας» (Μ. Βίτσι, Λ. Πολίτης, Α. Αργυρίου κ.ά), αλλά καμία για την ελληνική αστυνομική λογοτεχνία. Κι ο Φίλιππος Φιλίππου αποτολμά το φιλόδοξο εγχείρημα μιας εναρκτήριας, από κάθε άποψη χρήσιμης, ιστορικής καταγραφής. Παράλληλα, ο Νίκος Μ. Γεωργιάδης στρέφει το ενδιαφέρον του στη σκανδιναβική αστυνομική λογοτεχνία και γίνεται έτσι ο πρώτος Έλληνας που διερευνά συστηματικά το φαινόμενο του *Nordic noir* στη χώρα μας. Τα δύο βιβλία που κυκλοφόρησαν πρόσφατα επιβεβαιώνουν εμφατικά τον δύσβατο και μακρύ δρόμο που πρέπει να διανύσει η απελπιστικά ισχυρή εγχώρια βιβλιογραφία γύρω από τη θεωρία και την κριτική της ελληνικής και ξένης αστυνομικής λογοτεχνίας.

Ως τη δεκαετία του 1980, η Σουηδία θεωρείτο ένας σοσιαλδημοκρατικός παράδεισος επί της Γης. Όποιος είχε την τύχη να την επισκεφτεί εκείνα τα χρόνια, συναντούσε ειδυλλιακά τοπία και ατέλειωτες μέρες ή νύχτες (ανάλογα με την εποχή), ένα υπόδειγμα «ανοιχτής κοινωνίας» και πρότυπο κρατικής κοινωνικής μέριμνας, σχεδόν σε ασφυκτικό βαθμό, μια υποδειγματική ενσωμάτωση των «ξένων» (αν και στο *Με λένε Στέλιο* του Θοδωρή Καλλιφατίδη, στο βιβλίο και την ταινία, οι συνθήκες δεν είναι τόσο ειδυλλιακές όσο τις φανταζόμασταν), αλλά και λαμπερές προσωπικότητες στην πολιτική (Πάλμε), τον κινηματογράφο (Ινγκμαρ Μπέργκμαν και Ίνγκριντ Μπέργκμαν), τη μουσική (ABBA), το design και τα σπορ (Μποργκ), αλλά και αξιόπιστα σε οδική ασφάλεια αυτοκίνητα (Volvo, Saab). Κι όμως, συχνά έφρευγε κανείς με μια αίσθηση ανικανοποίητου, που άφηγε η συμπαγής κοινωνική συγκρότηση και οργάνωση, αλλά και μοναξιάς, όπως στις ταινίες του Μπέργκμαν.

ΣΚΑΝΔΙΝΑΒΙΚΟ ΣΤΑΥΡΟΛΕΞΟ

Άρκεσε ένας απρόβλεπτος πυροβολισμός, την 28η Φεβρουαρίου 1986, για να θρυμματίσει ολοκληρωτικά το «σουηδικό μοντέλλο», τη στιγμή που ο πρωθυπουργός της χώρας, Σβεν Ούλοφ Γιόακιμ Πάλμε, 59 ετών, έπεφτε νεκρός στο κέντρο της Στοκχόλμης, υπό αδιευκρίνιστες μέχρι σήμερα συνθήκες, όταν πυροβολήθηκε από κάποιον Κρίστερ Πέττερσον, όπως αποφάνθηκαν οι ελλειμματικές έρευνες της σουηδικής αστυνομίας, σε μια

David Shankbone

Ο σουηδός συγγραφέας Χένινγκ Μανκέλ (1948-2015), ο ήρωας του οποίου Κουρτ Βαλλάντερ ήταν ο πρώτος παγκοσμίως δημοφιλής σκανδιναβός κληρονομικός εγκλήματος, στα αστυνομικά μυθιστορήματά του, που σύντομα χρησιμοποιήθηκαν ως βάση για τηλεοπτικές σειρές.

υπόθεση που ουσιαστικά παραμένει αεδιάλυτη. Κατά διαβολικό τρόπο, δεκαεπτά χρόνια αργότερα, θύμα δολοφονικής απόπειρας θα πέσει και η υπουργός Περιβάλλοντος, Άννα Λιντ, στις 10 Σεπτεμβρίου 2003. Έκτοτε, διαφάνηκε πως η σουηδική κοινωνία δεν ήταν υπεράνω πάσης υποψίας.

Ήταν όμως αρκετό αυτό το γεγονός να πυροδοτήσει την έκρηξη της σουηδικής αστυνομικής λογοτεχνίας, που διεθνώς διεκδικεί σταθερά σημαντικό μερίδιο στη σημερινή, παγκοσμιοποιημένη αγορά βιβλίου; Κανείς δεν μπορεί να απαντήσει με απόλυτη βεβαιότητα σε αυτό το ερώ-

τημα, που αγγίζει τα όρια του άλυτου «σκανδιναβικού σταυρόλεξου», ενώ ταυτόχρονα είναι από μόνο του ένα «κεφάλαιο» στην αστυνομική λογοτεχνία των βορείων χωρών (*Nordic noir*). Ο Νίκος Μ. Γεωργιάδης καταφέρνει επιτυχώς, να χαρτογραφήσει κατά χώρες και συγγραφείς αυτό το αχανές και αντιφατικό λογοτεχνικό τοπίο (αν λάβει κανείς υπ' όψη τις επιμέρους διαφορές σε εθνικό, κοινωνικό και λογοτεχνικό επίπεδο), που επισκιάζεται από «ένοχα μυστικά» στη σύγχρονη ιστορία των σκανδιναβικών κρατών, της Ισλανδίας και της Φινλανδίας συμπεριλαμβανομένων.

Ο συγγραφέας, με σημαντική εκπαιδευτική πείρα, κινούμενος αξιόπιστα στο πεδίο της «κοινωνιολογίας της λογοτεχνίας», οργανώνει αποτελεσματικά το ογκώδες διαθέσιμο υλικό, που αλλού εμφανίζει ομοιογένεια και αλλού διαφοροποιείται, ανάλογα με τις ιστορικο-πολιτικές συνθήκες και τις λογοτεχνικές συντεταγμένες. Η βασική του πρόθεση, αφού πρώτα παρουσιάζει τα διαφορετικά «εθνικά προφίλ» των χωρών που παράγουν σωρηδόν το εν λόγω «υπο-είδος», έγκειται στο να συνδέσει τα κοινωνικο-πολιτικά δεδομένα με τα λογοτεχνικά θέματα που εμπνέουν τους συγγραφείς και, παράλληλα, να εντοπίσει και να αναδείξει τις όποιες θεματικές και υφολογικές διαφοροποιήσεις διαχέονται στις αντίστοιχες τάσεις.

Η κρατούσα άποψη ότι στο σκανδιναβικό «αστυνομικό» αντανακλώνται όλες οι αντιφάσεις και αντιθέσεις των βορειοευρωπαϊκών κοινωνιών δεν είναι αρκετή για να εξηγήσει αυτή τη συγγραφική και εκδοτική έκρηξη που έχει κατακλύσει με δικούς της όρους μάρκετινγκ το «παγκόσμιο χωριό», κερδίζοντας πρωτίστως το στοίχημα με την αγγλόφωνη αγορά, σε μια όσμωση της λογοτεχνίας με την κινηματογραφική και τηλεοπτική μεταποίησή της. Ο κοινωνικός μετασχηματισμός σε παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον που θα καταργήσει τον σκανδιναβικό «απομονωτισμό», η αποκάλυπτη και εκθετική βία, στα όρια των αιμοσταγών, splatter αφηγημάτων και θεαμάτων, η αξία του teamwork στην εξιχνίαση των εγκλημάτων, που παραμερίζει σταδιακά τον μοναχικό και ευάλωτο Βαλλάντερ, οι underdog ήρωες-αντιήρωες, το άξενο των πόλεων σε συνδυασμό με το φαινομενικά ειδυλλιακό σκανδιναβικό τοπίο,

τα συσσωρευμένα κοινωνικά προβλήματα (βία κατά των γυναικών, κακοποίηση ανηλίκων, ρατσισμός κ.ά) που βγαίνουν από το σκανδιναβικό «κουτί της Πανδώρας» σαν Jack-in-the-box, αφήνοντας παντού ίχνη και λίμνες αίματος, στις σελίδες και τις οθόνες, αποτελούν πάντως μια παλέττα προϋποθέσεων που οδηγούν το συγκεκριμένο είδος στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος αναγνωστών, θεατών και εκδοτών.

Το βιβλίο αποτελεί ένα είδος Compendium και έναν χρηστικό «οδηγό» της αστυνομικής λογοτεχνίας των βορειοευρωπαϊκών χωρών, καθώς ο συγγραφέας παρουσιάζει μεγάλο αριθμό έργων και, κατά θεματικές, τις επί μέρους «εθνικές λογοτεχνικές ταυτότητες», ενώ αποτελεί και εκδοτικό τόλμημα για τα ελληνικά δεδομένα. Χωρίς αμφιβολία, είναι χρήσιμο εργαλείο για τον υποψιασμένο αναγνώστη και βασικός τίτλος στη βιβλιοθήκη του ενδιαφερόμενου ερευνητή, ο οποίος, βοηθούμενος και από την πλούσια βιβλιογραφία που συγκέντρωσε ο συγγραφέας, θα πρέπει πάντως να ανατρέξει και σε άλλες πηγές, εκτός Ελλάδος, για όσα αναπάντητα ερωτήματα συνεχίζουν να αιωρούνται μεταξύ Κοπεγχάγης, Στοκχόλμης, Όσλο, Ρεύκιαβικ και Ελσίνκι.

ΠΡΙΝ ΤΟΝ ΜΑΡΗ, ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΜΑΡΚΑΡΗ

Το γεγονός ότι ο Γιάννης Μαρής-Τσιριμώκος έκοψε πρώτος τον γόρδιο δεσμό της ελληνικής αστυνομικής λογοτεχνίας, μαζί και την «κορδέλα» της, εγκαινιάζοντας το 1953 το είδος από τις σελίδες του λαϊκού, οικογενειακού περιοδικού *Οικογένεια*, αποτελεί τη θεμέλια πράξη για το είδος στην Ελλάδα και ουσιαστικά την πρώτη, μεγάλη τομή στην ιστορία της ελληνικής αστυνομικής λογοτεχνίας. Ο Φίλιππος Φιλίππου, συγγραφέας μυθιστορημάτων, βιογραφιών και αστυνομικών βιβλίων, επί χρόνια βιβλιοκριτικός στο *Βήμα*, συνεργάτης διαφόρων εντύπων και ερευνητής στο χώρο της λαϊκής λογοτεχνίας πρωτίτως, καταθέτει τον δικό του φόρο τιμής στον «πατέρα του αστυνομικού Μπέκα».

Στις σελίδες του βιβλίου ξετυλίγεται με γλαφυρό και εποπτικό τρόπο το «κουβάρι» ενός επί χρόνια παραγνωρισμένου και υποτιμημένου είδους, που ξεκίνησε το πιθανότερο με τον Παύλο Νιρβά-

Το πρώτο επεισόδιο από το εικονογραφημένο μυθιστόρημα σε 128 συνέχειες του Γιάννη Μαρής, *Ο 13ος επιβάτης*, που εικονογραφούσε ο Μιχάλης Γάλλιας. Η εφημερίδα *Απογευματινή* τα τέλη της δεκαετίας του 1950 και τα πρώτα χρόνια του 1960 φιλοξένησε αρκετά τέτοιου τύπου αναγνώσματα.

να (*Εγκλημα στο Ψυχικό*), εδραιώθηκε με το *Εγκλημα στο Κολωνάκι* και επιβεβαιώθηκε κυρίως με τη, μάλλον απρόβλεπτη, αλλά άκρως επιτυχημένη εμφάνιση του Πέτρου Μάρκαρη, τη δεκαετία του 1990, ο οποίος σύντομα μάλιστα έκανε μια άκρως επιτυχημένη διεθνή καριέρα, χάρις στον ελβετικό εκδοτικό οίκο Diogenes, «συστεγαζόμενος» με τη Χάισμιθ και (μέχρι πρότινος) με τον Σιμενόν.

Όμως, τι συνέβαινε πριν από τον Μαρή και πώς εξελίχθηκαν τα πράγματα μετά τον Μάρκαρη; Αυτά είναι τα δύο ερωτήματα-κλειδιά που τίθενται γύρω από την ιστορία και την εξέλιξη της ελληνικής αστυνομικής λογοτεχνίας. Και γύρω από αυτά κινείται ο συγγραφέας του βιβλίου, με βάση τη συσσωρευμένη συγγραφική και βιβλιοκριτική του εμπειρία. Οι προθέσεις του Φιλίππου Φιλίππου είναι έντιμες και εμφανείς: αναγνωρίζοντας εξ αρχής τη δεδομένη αδυναμία του να προσεγγίσει το θέμα του με όχημα τη θεωρία λογοτεχνίας και κριτικής («δεν είναι επιστημονική μελέτη», επισημαίνει κιόλας στην «Εισαγωγή»), καταγράφει στο σύνολο σχεδόν τις εξελίξεις της περιόδου 1953-2017, παράλληλα με το αντίστοιχο κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο που τις διαμορφώνουν σε λογοτεχνικό και εκδοτικό επίπεδο, ενώ επικεντρώνεται, αυτονόητα και δικαιωματικά, στον «εισηγητή της ελληνικής αστυνομικής λογοτεχνίας», και παράλληλα παρουσιάζει τις διακυμάνσεις που ακολούθησαν μετά το θάνατο του Γιάννη Μαρής, φτάνοντας μέχρι τους σύγχρονους συγγραφείς του είδους, που πάντως δεν μπορούν να εκληφθούν «ουλήθβδην»

ως «επίγονοι του πατριάρχη».

Τα αποτελέσματα της πολυετούς ενασχόλησης του Φιλίππου, σε ερευνητικό και αρθρογραφικό επίπεδο, αποτυπώνονται μεν αρκούτως στις σελίδες του βιβλίου, όμως το έργο στο σύνολό του δεν θέτει ερωτήματα ούτε αναζητεί απαντήσεις. Απλώς, διαβάζεται σαν ένα καλογραμμένο χρονικό, χωρίς άλλες απαιτήσεις. Έτσι παραμένουν ανοιχτά ζητήματα, όπως αυτό της «γενεαλογίας» και περιοδολόγησης του λογοτεχνικού είδους στα καθ' ημάς, του εντοπισμού των τομών και της συνέχειας στο συγγραφικό και εκδοτικό τοπίο της πενηνταετίας, της ταξινόμησης και της αξιολόγησης έργων και συγγραφέων, του συσχετισμού και της σύγκρισης με άλλα συναφή είδη του «λαϊκού μυθιστορήματος» (περιπετειώδες, ιστορικό, πολεμικό, αισθηματικό), της αποτίμησης του ρόλου των μεταφραστικών, αλλά και των εκδοτικών εγχειρημάτων (βιβλία τσέπης, «αστυνομικές σειρές») στη μεταφορά των «ξένων προτύπων» (pulp fiction, κυρίως την εποχή της *Μάσκας* και του *Μυστηρίου*), ό,τι ευρύτερα αποκαλείται cultural transfer, της αμφίπλευρης απόρριψης του είδους, στα όρια της λογοκρισίας και του κατηχητισμού, όπως συνέβη παλιότερα με το ρεμπέτικο, την τζαζ, τα φλιπεράκια και άλλες εκφάνσεις της λαϊκής κουλτούρας, περιφρονημένης από «προοδευτικούς» και «συντηρητικούς» ταγούς της εποχής κ.ά.

Γι' αυτό το έλλειμμα δεν ευθύνεται τόσο ο συγγραφέας όσο η παντελής απουσία μιας υποστηρικτι-

κής, και αξιόπιστης σε εκτιμήσεις και αποτιμήσεις, εγχώριας βιβλιογραφίας, η ελλιπής τεκμηρίωση σε βιβλιοθήκες και αρχεία, η απουσία σχετικών ακαδημαϊκών προσεγγίσεων, αλλά και η δυσπιστία των ελλήνων εκδοτών, παρά τις όποιες φωτεινές εξαιρέσεις, απέναντι σε θεωρητικά κείμενα και χρηστικές εκδόσεις (εγχειρίδια, λεξικά) που σχετίζονται με το αστυνομικό μυθιστόρημα. Στα «ατού» του βιβλίου συγκαταλέγονται σαφώς δύο «πρωτίες», οφειλόμενες κυρίως στο συγγραφέα: η πρώτη εργογραφία του Γιάννη Μαρής, κυρίως με τα έργα που δημοσιεύτηκαν στον ημερήσιο και περιοδικό Τύπο της εποχής, και η πρώτη βιβλιογραφία της ελληνικής αστυνομικής λογοτεχνίας από το 1928 μέχρι το 2017. Αμφότερες αποτελούν ιδιαίτερα χρήσιμο υλικό για περαιτέρω εργασίες, παράλληλα αφετηρία και κίνητρο για τους νέους ερευνητές που θα θελήσουν να πάρουν τη σκυτάλη.

Η ελληνική αστυνομική λογοτεχνία, όσο περιορισμένη σε χρονικά, συγγραφικά και εκδοτικά πλαίσια κι αν είναι, σε σύγκριση με τις διεθνείς παραδόσεις και εξελίξεις, έχει ανάγκη από εγχειρήματα όπως εκείνα του Δημήτρη Χανού, του Ανδρέα Αποστολίδη, του Στράτου Μυρογιάννη ή αυτό του Φιλίππου Φιλίππου. Περισσότερο, όμως, χρειάζεται μία συστηματική προσέγγιση με κριτική ματιά και θεωρητική επάρκεια, σχετικές μονογραφίες και συγκριτικές μελέτες, και, επιπλέον, μία «κοινωνική ιστορία», στα πρότυπα του Ερνέστ Μαντέλ, προσαρμοσμένη στις ιδιαιτερότητες της ελληνικής εκδοχής. ■

Αρχείο Γιώργου Βλάχου

